Bistvo tega odnosa ni le upravljanje stanovanjskih hiš, temveč samoupravljanje in reševanje vsakdanjih življenjskih potreb državljanov, ki živijo v nekem stanovanjskem bloku, naselju itd. Zato tudi poudarjamo v zvezi s stanovanjskimi skupnostmi probleme družin, govorimo o razširjeni družini, o podružbljevanju gospodinjstva.

DRUŽINA IN GOSPODINJSTVO

Za naše praktično delovanje je potrebno razumeti, da sta družina in gospodinjstvo dve stvari, ki sta bili v praksi in v zgodovini res najtesneje povezani, ki pa ju je začel kasnejši razvoj ločevati. Nekateri teoretiki mislijo, da je temeljna naloga družine samo gospodinjstvo in da se moramo z vsemi silami bojevati proti izločevanju gospodinjstva iz življenja družine. To so teoretiki, ki tudi sicer mislijo, da je potrebno varovati vse družbene institucije, kakor da so večne. Dejanski družbeni razvoj pa čedalje bolj izločuje iz posamezne družine njeno gospodarsko dejavnost, ji pušča samo tisto, kar je najtesneje povezano s potrošnjo, vse tisto, kar pomeni proizvodnjo, pa ločuje iz obsega posameznega gospodinjstva.

Zdi se, da moramo v tej smeri iskati tudi praktične zglede za našo premišljeno akcijo. Kakor je Engles že davno predvideval podružbljenje gospodinjstva in s tem osvoboditev družine tega dela, predvsem pa omogočitev ženski, da se pojavi v družbeni proizvodnji in družbenem upravljanju brez obremenitve, ki je zanjo zaostalo gospodinjstvo — je treba ta proces, ki se v gospodarskem življenju ob industrializaciji v veliki meri že razvija, v socializmu premišljeno pripeljati do konca. V industrijsko manj razvitih državah zajema družinsko gospodinjstvo res še precejšen del proizvodnje; gospodinjstvo mora surovine ali polizdelke še naprej obdelovati, da bi postali izdelki primerni za potrošnjo; proces podružbljevanja gospodinjstva se razvija z nadaljnjim izločevanjem te proizvodnje iz gospodinjstva v družbeno proizvodnjo obrtnega ali industrijskega tipa.

Družina troši za svoje življenje stanovanje, hrano, obleko, razen tega pa so ji potrebne tudi določene dejavnosti, usluge, ki omogočajo vsakdanjo uporabo teh stvari (čiščenje stanovanja, pranje perila in podobno). Te usluge lahko v veliki meri opravlja posebna organizacija — uslužnostni obrat. Pri tem moramo upoštevati vse možnosti, ki se nudijo: uporaba novih, tehnično bolj popolnih materialov za stanovanje, obleko itd. — ki so trpežnejši in ki jih lahko vzdržujemo z manjšo potrošnjo dela; nato nova razdelitev dela v družini in privajanje vseh članov, da tako zmanjšano potrebno delo v svojem domu pravlja vsak nekaj; končno pa je treba računati z novo organizacijo uslug, ki jih lahko opravljajo izven doma ali pa doma posebne uslužnostne službe.

Tako bi morala v našem prizadevanju, da razbremenimo družino zaostalega gospodinjstva, čedalje bolj prevzemati proizvodnjo industrija, pomoč družinski potrošnji pa je treba reševati z novo organizacijo uslug v okviru več družin, ki so med seboj povezane s stanovanjskim prostorom — stanovanjskih skupnosti.

Preostaja nam zadnje, vsekakor pa najvažnejše vprašanje v življenju družine: družina kot kraj reje in vzgoje otrok, kjer se izživljajo najintimnejši človeški občutki in skrb za človeka v svoji specifični posamični obliki. Tudi na tem področju je današnja družina v drugačnem položaju: čedalje manj opravlja vrsto nalog, kakršne so zdravljenje, oskrba invalidov in starih članov, šolanje in strokovno izobraževanje otrok in podobno. Več institucij je, ki so v zgodovini prevzele nase te naloge in jih opravljajo bolje in bolj strokovno, kakor bi to lahko dosegli v okviru družine. Sočasno ko družina izgublja mnoge izmed svojih gospodarskih in družbenih funkcij, ki se podružbljujejo, poglablja svoje emocionalno življenje. Osvobojena gospodarskega primoranja kakor tudi družbenih predsodkov, ki so z njimi povezani, zasnavljata mož in žena svoje družinsko življenje na medsebojnem spoštovanju, ljubezni ter prijateljstvu in na ljubezni do svojih otrok.

Skrb za otroke, posebno predšolske, je tisti problem, ki morda danes najbolj obremenjuje družino, predvsem ženo. Nagla industrializacija, ki je potegnila iz vasi na deset tisoč novih delavcev v mesta in industrijske kraje, je vzela njihovim otrokom možnosti, ki sta jim jih nudila vas in vaški dom: da varujejo otroke starejši člani družine, medtem ko so matere in očetje na delu. Vaški način življenja pa razen tega popolnoma drugače postavlja in rešuje probleme otrok. V mestih ustanavljajo industrijski delavci družine, ki jih imenujemo ožje, ker živita v njih samo zakonca s svojimi otroki. Iz statističnih podatkov izhaja, da se tudi v Jugoslaviji razvija proces zmanjšanja števila članov enega gospodinjstva. Čedalje bolj se pojavlja samsko gospodinjstvo — brez družine. Medtem ko je bilo na primer leta 1921 med vsemi gospodinjstvi 5,2 odstotka samskih gospodinjstev in 36,4 odstotka z 6 in več člani, smo imeli v l. 1953 12,1 odstotka samskih in 26,3 odstotka gospodinjstev s šest in več člani. Taka ožja družina terja in potrebuje skupno družbeno pomoč ne samo glede gospodinjstva, temveč še bolj glede otrok. Moramo jo premišljeno obkrožiti s tako pomočjo, ker se ne strinjamo s stališčem, da nastajajo problemi teh družin samo zaradi zaposlitve žena izven doma in da moramo te žene vrniti gospodinjstvu v okviru posamične družine.

KAJ JE TREBA UPOŠTEVATI

Stanovanjske skupnosti morajo nuditi temeljni odgovor tudi na te težave. V njihovem okviru je treba ustanoviti take institucije, ki bodo ustrezale staršem in otrokom tako po obliki kakor po ceni. Finančna sredstva v ta namen je treba poiskati iz raznih virov. Temeljne investicije v prostore za otroke naj postanejo sestavni del stanovanjske graditve in naj se obravnavajo enako kakor ta graditev, to pa pomeni, da spadajo tudi ti stroški v strukturo cene posameznega stanovanja. Vzdrževanje in delovanje samih otroških in podobnih ustanov pa bi morali financirati iz osebnih dohodkov državljanov. Vzgojno in zdravstveno nadzorstvo pa bi zahtevalo angažiranje družbenih sredstev širše skupnosti — komune in okraja.

Tako bi se v okviru stanovanjskih skupnosti družine nekako znova združile — ne na podlagi krvnih vezi, temveč na podlagi reševanja svojih vsakdanjih potreb. Tako bi nastale nove širše družine. V tem pomenu tudi govorimo o stanovanjski skupnosti kot novem družbenem odnosu. Materialna osnova tega odnosa je produktivno delo družinskih članov v družbeni proizvodnji. V stanovanjski skupnosti so družine združene za produkcijo in reprodukcijo telesnih sil delavcev, za izboljšanje svojega standarda na skupni način s podružbljenjem gospodinjstva.

To je pot za reševanje konflikta med napredno industrijo in zaostalim gospodinjstvom. Še več — stanovanjska skupnost odpira možnosti za nova delovna mesta. Osnovna šola je samoupravljanja. Že danes je zanimiv pojav, da so z določenimi oblikami samoupravljanja zajeti tudi otroci (pionirski hišni sveti), tu je nadalje novo delovno področje za stare ljudi, ki se po svojih sposobnostih koristno zaposlijo. Nobeni posebni domovi ne bi mogli bolje rešiti teh problemov — le da se stanovanjske skupnosti lotijo tega dela.

Poudarili smo že, da se reševanje problema zaostalega gospodinjstva v nobenem primeru ne reducira samo na reševanje socialnih problemov. V središču pozornosti je človek — družina, dvig delovne storilnosti z izboljšanjem telesne in duševne kondicije državljanov, s skrbjo za njihovo udobnejše in srečnejše življenje. Za to so danes skoraj vse možnosti, ustvarjeni so tako objektivni kakor subjektivni pogoji za njihovo rešitev v mestih, posebno v tistih, ki imajo bolj razvito industrijo in visok odstotek zaposlenih žensk. Na vasi se razvija ta proces bolj počasi. V pokrajinah z bolj razvitim kmetijstvom in kjer so kmetje bolj prosvetljeni pa omogočajo potreba skupnega boja proti zaostalemu gospodinjstvu kakor tudi razpoložljiva osebna sredstva kmetov organiziranje podobnih ustanov in uslužnostnih obratov tudi v okviru vaške skupnosti. Imamo več pojavov skupnega nakupa strojev za pranje perila in podobno, nadalje organiziranja šolskih kuhinj in knjižnic — in to na podlagi samoprispevka.

Ali je ta rešitev draga? Lahko bi takoj rekli: za nizko delovno storilnost je vsaka družbena institucija draga, i šola i bolnišnica itd. Pri bolj razviti delovni storilnosti pa je čedalje bolj očitno, da je zaostalo in primitivno gospodinjstvo prav tisto, kar je drago. Zato pa je pot v boju za splošni dvig delovne storilnosti tudi boj za čim cenejše usluge v okviru stanovanjske skupnosti. O tem se danes veliko govori. Občine in njihovi plani lahko imajo pri tem važno organizacijsko vlogo. V stanovanjski graditvi se je treba bolj kakor doslej bojevati za pocenitev in funkcionalno bolj pravilno postavljanje stanovanjske graditve, za graditev, ki bo že s svojimi načrti računala s skupnim reševanjem mnogih problemov družin (prostori za bivanje otrok, igrišča, prostori za uslužnostne obrate itd.). V starih stanovanjskih blokih je prav tako mogoče z malimi adaptacijami urediti prostore v ta namen, samo če se problem pravilno pojmuje.